

Шинкаренко К.Ю.

студентка,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ПОРІВНЯННЯ ПОЛІТИКИ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ ВЛАДИ ДО ПАМ'ЯТОК В РОСІЙСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ТА УКРАЇНІ

Аналізуючи політичну ситуацію під кутом зору революційних викликів більшовицької влади з її нестримним екстремізмом, насадженням власної ідеології, тоталітарним адмініструванням, однопартійною моделлю державного управління та й загалом баталій, які точилися на арені першої половини ХХ століття, не може не виникнути питання: як українській автентичній культурі не залишитися на периферії другорядних проблем буття цілої нації? Справа у тому, що більшовизм як комуністичний вектор спрямовував всі свої сили на «окупацію культурної свідомості» людини, задля цілеспрямованого контролю над її духовним життям, пануванням «держави над народом». Тому й залишається актуальним і невідкладним завданням більш детально дослідити культурне середовище 20–30-х років ХХ століття, в умовах якого перебували цінні об'єкти пам'яті історичної дійсності, просинтезувати дії більшовицького режиму по відношенню до пам'яток у Російській республіці та Україні, оцінити наслідки діяння радянського керівництва з його політикою – ідеологічною догматикою [1].

Торкаючись проблем щодо реалізації оптимальних заходів з охорони, популяризації та збереження пам'яток історико – культурної спадщини України необхідно, перш за все, розглянути діяльність структурних підрозділів – членів державних та міських пам'яткоохоронних інституцій, спираючись при цьому на актові джерела. При більшовицькій владі на початку 1919 року формуються відповідні пам'яткоохоронні установи радянської України [5]. Основою для розбудови системи державного контролю за об'єктами минулого став декрет РНК РРФСР «Про реєстрацію, взяття на облік і охорону пам'яток мистецтва і старовини» від 5-го жовтня 1918-го року. Значним внеском для утвердження інституційних структур на території України стало утворення у лютому 1919-го року в Харкові Всеукраїнського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини (ВУКОПМІСу) УСРР [3]. Цей державний орган повинен був здійснювати координацію по збереженню культурного надбання в загальноукраїнському масштабі. На етапі свого становлення, основним завданням комітету була реєстрація, за

можливості – сприяння переміщенню у спеціалізовані установи об'єктів, що мали виняткову історичну та мистецьку значущість. В установчому документі цієї інституції всеукраїнського рівня («Проект положення про Всеукраїнський комітет охорони мистецтва і старовини») основний акцент був зроблений на взаємодії між загальнореспубліканськими відомствами та місцевими структурами, на необхідності налагодження роботи Комітетів охорони пам'яток мистецтва і старовини (КОПМІСів) на різних територіях України. Через Раду мистецтв здійснювалось фінансування діяльності Всеукраїнського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини.

Досить багато було зроблено для відродження нашої культури різноманітними державними, місцевими установами, науковими і навчальними закладами, з боку офіційного українського гаранта – інтелігенції. Але напружена і досить нестабільна ситуація постійно давала про себе нагадувати. Вже наприкінці 20-х років партійне керівництво власними діями почало переривати культурний поступ української нації: нігілістичне ставлення до пам'яток старовини, масове знищення об'єктів зодчества – дерев'яних церков, зруйновано велику кількість монастирів, фортифікаційних споруд, закрито більше п'ятиста культових споруд. Органам охорони пам'яток дедалі складніше було боротися з авторитарною політикою керівництва та з руйнуванням нерухомих об'єктів минулих поколінь.

На початку 30-х років до редакції журналу «Пролетарська революція» надійшов лист від Сталіна «Про деякі питання історії більшовизму», який згодом став своєрідною розробленою стратегією для подальшого розвитку історичної науки [4]. Зміст листа націлював увагу на те, як потрібно писати історію партії і революційного руху. Зрозуміло, що керівництво почало дедалі менше цікавитись науковою дійсністю і матеріальними пам'ятками, які абсолютно не відповідали умовам з реалізації їхніх тоталітарних ідей. Виходячи з цього, всі об'єкти археології, архітектури, історії і природи опинилися поза правомірним контролем і охороною установ. До прикладу варварської і руйнівної роботи – «Металобрухт» або, як згодом, «Рудметалторг» – державний трест із переробки і постачання металевого брухту. Його діяльність, як виявилось, полягала не тільки у збиранні кольорового металу для потреб промисловості, але й у нищенні святині – Аскольдової могили. Її повністю розчистили від пам'яток минулого, конфіскували цінні речі з розритих могил і в результаті справи – перетворили на міський парк культури та відпочинку.

У кінці 20–30-х років ХХ століття з'явилася реальна загроза, яка почала стрімко масштабуватись по території СРСР – розпродаж на аукціонах пам'яток старовини і творів мистецтва. За підтримки

Всесоюзного об'єднання «Антикваріат» культурний експорт українських пам'яток, як «звичайного товару», здійснювався за безцінь, продавався для країн Заходу [2]. У зв'язку з тим, що світ не бачив такого ажіотажу, лавиноподібного збільшення попиту з розпродажем історичної спадщини, деякі країни західного субрегіону навіть почали згортати свої торговельні відносини з СРСР. Парадоксально, що вилучені об'єкти, доля яких привела до сховищ Держмузейфонду, в остаточному підсумку також не були застраховані від знищення.

Якщо говорити про вплив більшовицької політики у важливому державному секторі Російської республіки – культурі, можна сказати, що власними радикальними діями більшовики намагалися впевнено знищити сліди, назавжди стерти пам'ять про царську Росію. Статуї імператорів, що летіли з постаменту, зруйновані меморіали героїв Вітчизняної війни і могили тих, хто був оголошений контрреволюціонером – результати чималих зусиль з боку влади, здійснених з метою тотального руйнування пам'яток по всій країні. Після Жовтневої революції 1917 року більшовики вирішили, що в Росії необхідно знести всі пам'ятники «царям та їх слуг». Цікаво, що вже через півроку вони випустили законну підставу для знесення монументів. Ним став декрет Ради Народних Комісарів РРФСР «Про пам'ятники Республіки». Документ підписали Володимир Ленін, Йосип Сталін, секретар РНК Микола Горбунов та інші політичні особи [6].

Найсильніше політична сила більшовиків вдарила по Москві в 1920-1930-х роках. Тоді був знищений ряд архітектурних шедеврів на території Кремля. Але все ж деяким пам'ятникам вдалося зберегти свою композиційну, архітектурну та стильову цілісність. Естафета знесення монументів «царів і їх слуг» поступово переходила з Москви в інші частини країни. Декрет «Про пам'ятники Республіки» «наказував» не тільки знищувати об'єкти, але й якомога швидше встановити на зміну їм революційні. Так як більшовики поспішали спорудити нові пам'ятники, без кінця скульптори не могли ретельно продумати ідею кожного монумента і створити цікавий образ, тому переважна більшість обелісків незабаром була прибрана через жалогідний стан.

Порівнюючи політику більшовицької влади, сконцентровану як на території Російської республіки так і в Україні, можна зробити узагальнюючий висновок, що основною ціллю уряду був суворий контроль за культурною сферою суспільного життя. Відтак, створювались відповідні політичні умови для безпосереднього втручання державних органів у мистецьке і духовне середовище, за директивними вказівками центральних органів партії здійснювалась цензура у творчій діяльності, знищувались ті пам'ятки, які не стосувались ідеологічних засад комуністичної спілки. Перебуваючи під

тоталітарним тиском, у 30-х роках ХХ століття більшовики все більше почали гальмували розвиток української і російської культурної спадщини, сприяючи демонстративно нав'язати власні інтереси, які не відповідали тогочасним реаліям буття, а регламентувались відповідно до стандартів їхньої програми. Завдяки діяльності членів місцевих організацій, подеколи вдавалося протистояти нищівній реорганізації та ліквідації історичних об'єктів. Не можна цілком упевнено сказати про подібну ситуацію у Російській республіці. На її території умови для більшовиків були сприятливішими, щоб організувати «культурну засітку» і схилити більшість людей на шлях реалізації їхньої системи розбудови держави. Загалом спостерігалось втручання політики у культурне середовище, варшавське знищення символів минулої влади призвело до руйнування об'єктів культурної спадщини, так само як це було у період «перевиховання» українського народу більшовицьким режимом.

Список використаних джерел:

1. Автушенко І. Вплив комуністичного тоталітарного режиму на культурний розвиток України (1920 – перша половина 30-х рр.) / І. Автушенко // *Етнічна історія народів Європи*. – С. 118–122.
2. Григорчук П. С., Тучинський В. А. «Історіографія політики більшовицької влади в Україні галузі культури на початку 20-х рр. ХХ століття» / П. С. Григорчук., В.А. Тучинський. – С. 67–73.
3. Денисенко О. А. Історична ретроспектива становлення пам'яткоохоронного законодавства в Україні: Збірник наукових праць // *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2014. – № 3. – С. 5–10.
4. Зякун А. Культурні цінності в державній політиці 20-30-х рр. ХХ ст. / А. Зякун // Збірник наукових праць. – 2012. – С. 161–168.
5. Смолій В.А., Боряк Г.В., Даниленко В.М. Культурна спадщина в контексті «Зводу пам'яток історії та культури України» // Інститут історії України. – 2015. – С. 486.
6. «Убрать царей»: как большевики воевали с памятниками [Електронний ресурс]. – 2018. – Режим доступу: <https://m.gazeta.ru/social/2018/04/11/11714479.shtml>